

שמ"א י"ט 11 – 17: מיכל מצילה את דוד משאול

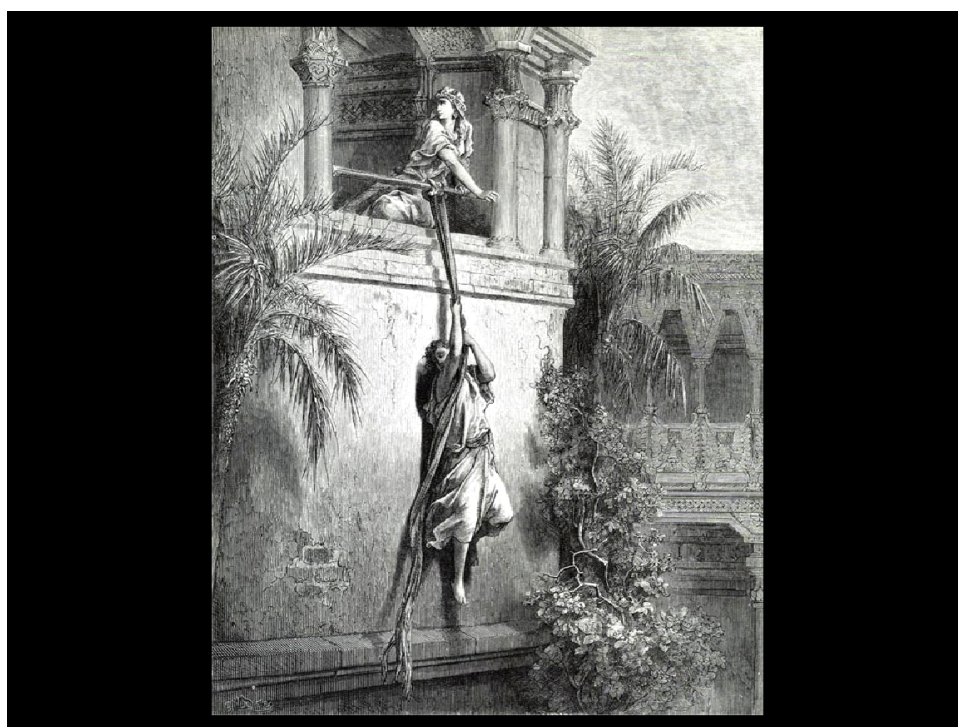
אילה פז

בין שתי נאמנויות

הידיעה של מיכל על הכוונות של אביה להרוג את דוד מעמידה אותה בקונפליקט. עליה להכריע בין נאמנות לאביה לבין נאמנות לבעלה. אולם זו איננה רק הכרעה במסגרת קונפליקט משפחתי; הצלת דוד משאול היא מעשה שהוא גם בגדר בגידה במלך ישראל. הכרעתה של מיכל ברורה וחד משמעית ובאמצעות תכסיסיה, היא מצילה את דוד מאביה.

את סצנת הצלת דוד על ידי מיכל מצייר האמן **גוסטב דורה**

The Dore' Bible , N.Y. ; 1974

איך מבטא האמן את הקונפליקט ואת משמעות ההכרעה?

ניתן לראות בציור פרשנות לקונפליקט של מיכל בין דוד לשאול. מבטא של מיכל מופנה לכיוון הבית, כשומרת על פתח הבית, משם עלולים לבוא בכל רגע אביה או שלוחיו. אולם היד והגוף נוטים לכיוון דוד הנמלט. הראש והגוף המצויירים בכיוונים מנוגדים עשויים לתאר את הקונפליקט. ניתן אולי לראות בציור גם את פרשנותו של האמן להכרעה של מיכל.

דוד משתלשל על בד, היוצר קו רציף בינה לבינו, הבד נראה אפילו כחלק מחגורת שמלתה הקשורה למתניה, ואם נלך עוד צעד בפרשנות זו, ניתן לראות במיקום קשירת הבד מעין חבל טבור על כל סמליותו ומשמעותיותו.

דוד מתואר בתמונה כשמבטו מופנה כלפי מטה, ובכך נראה שהוא "מפנה לה עורף", כולו מרוכז ביעד בריחתו. רגלו של דוד עדיין לא נוגעת בקרקע, מה שמראה שהסצנה עדיין לא הסתיימה והמתח בשיאו.

איך "מצייר"/ (מעצב) הכתוב את הקונפליקט?

א. עיצוב הזמן

בפסוק 11 מופיעים שלושה ביטויים של זמן: שאול שולח מלאכים לבית דוד לְשַׁמְרוּ וְלִהְיֶמֶתוּ בְּבֹקֶר, מיכל מגיבה מיד ואומרת לדוד: אִם-אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת-נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מִחַר אֶתְּהָ מוֹמֵת (11).

בדברים הקצרים שמיכל אומרת שני ניגודים: לילה - מחר, ממלט - מומת. הלילה קשור להימלטות שמשמעותה חיים. הבוקר והיום מתקשרים למוות. הקיטוב בין יום ולילה מודגש כאן בהיפוך סמלי. בדרך כלל היום והאור מסמלים חיים, רווחה והצלה. כאן דווקא בלילה טמונה ההצלה ואילו המוות אורב עם אור היום.

הניגוד בין שאול למיכל מבוטא בזמן. שאול מחכה לבוקר כדי להמית את דוד, מיכל פועלת בלילה כדי להציל את דוד.

ב. עיצוב המרחב

בסצנה זו ניתן להבחין בכוונת תנועה. כשמיכל פועלת נאמר: וְתָרַד מִיכָל אֶת-דָּוִד בְּעַד הַחֲלוֹן (12) וכששאול פועל הוא מבקש מהמלאכים: " הַעֲלוּ אֹתוֹ בַּמָּטָה אֵלַי לְהַמֵּתוֹ (15). הכיוון הקשור למיכל הוא מלמעלה למטה, והכיוון הקשור לשאול הוא מלמטה למעלה. הורדת מיכל את דוד קשורה לחיים. הבקשה של שאול להעלות את דוד מתקשרת למוות. מיכל פועלת בניגוד לכיוון של שאול אביה וניגוד זה מבוטא גם במרחב.

כיצד "מצייר" הכתוב את ההכרעה של מיכל?

א. פעולות

מיכל היא הדמות היותר פעילה באירוע. ערנותה, יוזמתה ופעולתה מודגשים באמצעות כל הפעלים המיוחסים לה. מיכל היא זו המגלה את המלכודת והמארב: וְתָגַד לְדָוִד מִיכָל אִשְׁתּוֹ (11). היא זו שמבינה את גודל הסכנה ואת דחיפות פעולת ההצלה " הַלַּיְלָה " (11). הרעיון, היוזמה והביצוע של ההצלה – מיוחסים למיכל. המילים: וְתָרַד מִיכָל אֶת-דָּוִד (12)

(ולא נאמר וירד דוד) מדגישות שמיכל היא האקטיבית. כל פעולותיה של מיכל בסצנה מכוונות למטרה אחת – להציל את דוד.

ב. כינויים

לעומת כל הפעמים האחרות בהן מיכל מכונה **בת-שאול**, בסצנה זו, בפעם היחידה, מכנה הכתוב את מיכל - **"אשתו"**. הכינוי מדגיש את שייכותה לדוד. באירוע זה מסירותה של מיכל להצלחתו של דוד תוך כדי בגידה באביה המלך וסיכון חייה מהווה הכרעה חד משמעית בקונפליקט. היא "אשתו" של דוד ולו נתונה נאמנותה.

להרחבה: על מה מלמד כינוי?

את התופעה של כינויים במקרא מנתח חוקר המקרא מ. וייס בהרחבה.

נביא ציטוט קצר מדבריו:

המספר המקראי יש ומדבר על גיבוריו בכינויים שונים, מפני שאינו מדבר כעומד מבחוץ, אלא כמזדהה עם הסובייקט של הפסוק, ובדבריו ניתן ביטוי לא להלך-רוחו של המספר אלא להירהורי ליבו של אותו סובייקט (וייס מ. "מלאכת הסיפור במקרא" **מולד** 169 – 170, תשכ"ג (1962)).

אחת הדוגמאות (מני רבות) שבאמצעותן מסביר וייס את התופעה, היא הסיפור בבראשית כ"א. בסיפור גירוש הגר, מכנה שרה את הגר "האמה" (בראשית כ"א 10) מנקודת מבטה ומתוך רצונה לגרש את הגר היא מכנה אותה כך ואת ישמעאל היא מכנה "בן האמה". הגר מכנה את ישמעאל "ילד": "כי אמרה אל אראה במות הילד" (שם 16) מנקודת מבטה של אם הרואה במצוקת בנה, לגביה הוא "ילד". בתיאור: "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו" (שם 11) הניתן מטעמו של המספר, ניתן לראות שהכינוי הניתן לישמעאל הוא מנקודת מבטו של אברהם. בסיפורנו כינויה של מיכל באופן חריג "אשת דוד" אל מול כינויה השגור "בת שאול" מבטא את קונפליקט הנאמנות בו היא נתונה.

האם דוד מתואר באירוע באופן חיובי או שלילי?

דוד בסצנה זו מתואר על ידי שלשה פעלים: **וַיִּבְרַח וַיִּמְלֹט** (12). שלושת הפעלים עשויים להיראות כחוזרים אחד על מישנהו אולם יתכן שתיאור הימלטותו של דוד באמצעות שלושה פעלים עשוי לרמז על שיפוט והערכה לדוד: מצד אחד, ניתן לראות בתיאור את הדגשת אופיו הזהיר והמחושב - יש בהם הדרגתיות והעצמה של קצב הבריחה. ההתחלה האיטית יתכן ומראה על זהירותו שלא לעורר חשד כשהוא עדיין קרוב לבית, וההמשך המהיר מראה על נמרצות וזריזות לברוח מהסכנה.

מצד שני, התיאור המינימליסטי של דוד העוסק רק בהימלטות מדגיש שדוד כל כולו, מרוכז בבריחה שלו.

סצנה זו מזמינה השוואה לסצנה אחרת במקרא בה אשה ממלטת גברים באותו אופן בדיוק. התאור של רחב הממלטת את המרגלים ממקם אותה בדיוק באותו מקום של מיכל: **וַתִּוְרְדֵם בְּחֶבֶל בְּעַד הַחֵלוֹן** (יהושע ב' 15). הביטוי החוזר בשני הסיפורים והעובדה שבשני הסיפורים אשה מצילה גבר מזמינים להשוות בין שתי הסצנות. ההבדל הבולט בין שתי הסצנות הוא השיחה המתנהלת בין המרגלים לרחב (יהושע ב' 16 – 21), ונעדרת מתאור בריחתו של דוד. בניגוד למרגלים שתוך כדי בריחתם מסוגלים לחשוב על המציל ועל דרך להשיב לו טובה; דוד, אינו מדבר עם מיכל ואינו מביע דאגה לשלומה ולגורלה אחרי שתברח אותו. בניגוד למיכל שכל פעולתה מכוונת להצלת דוד ולו גם במחיר היקרעות ממשפחתה, בגידה באביה המלך וסיכון חייה, דוד מרוכז כולו בעצמו ואינו מבטא כל התיחסות למיכל.

כיצד "נמלטה" מיכל מאשמת בגידה באביה המלך?

את הדין בפני אביה נותנת מיכל רק לאחר ששליחי שאול מגלים את התרמית. רק לאחר שלשת הפעמים בהן נפגשת מיכל עם שליחי אביה (פס' 11, 14, 15), מתואר המפגש הישיר בינה לבין שאול.

לשאלתו: **לְמָה פָּכָה רַמִּיתְנִי וַתְּשַׁלְּחִי אֶת-אִבִּי וַיִּמָּלֵט**

עונה מיכל: **וַתֹּאמֶר מִיכָל אֶל-שָׂאוּל הוּא-אָמַר אֵלַי שְׁלַחְנִי לְמָה אֶמְיָתָהּ.** (17)

במילים אלו טווה מיכל את התכסיס המתוחכם מכולם. ראשית, היא שמה דברים בפיו של דוד, דברים שאין איש, מלבד מיכל ודוד עצמם, שיוכל לאמתם או להפריכם. שנית, היא משתמשת בשורש 'שלח' שבדברי שאול ויוצרת לרגע אשליה של הד בין דבריה לדבריו. שניהם 'כאילו' אומרים דברים דומים אבל בעצם דבריה הם היפוך דבריו של שאול: בדבריה, מיכל הופכת את דוד ממושא תאוות ההרג של שאול להורג פוטנציאלי של בת המלך. היא מציגה עצמה כקרבת פוטנציאלי. היא יוצרת רושם "כאילו" היא יחד עם שאול בסבלותיו. **שניהם קרבנות של דוד ההופך לאויב המשותף.** כך נוצרת הזדהות קיומית בינה ובין שאול.

מה משמעות הארוע במערכת היחסים בין מיכל לדוד ?

בעקבות המלטות דוד, נפרדים דוד ומיכל לתקופה ארוכה. (מעל שבע שנים!)¹ בהשוואה בין רחל למיכל כותב ש. בר אפרת:

¹ ש"ב' 11

יש כמובן גם הבדלים. למשל, יעקב אוהב את רחל, אבל מיכל אוהבת את דוד. אף על פי כן, בעוד שרחל (הנאהבת) נלווית לבעלה בבריחתו, מיכל (האוהבת) אינה מצטרפת אליו. (בר-אפרת ש. , **שמואל א'** בסידרה מקרא לישראל, עמ' 247)

למה מיכל לא ברחת עם דוד?

מנקודת מבט ריאלית הגיונית סיבתית, המצב היה נואש. מיכל היתה חייבת להרוויח זמן. לתת לדוד מספיק זמן להתרחק ולהגיע למקום מבטחים. ההישארות בבית והתרגילים שעשתה לשליחי שאול ולשאול עצמו, יצרו את מרווח הזמן שאיפשר לדוד לברוח.

מדוע לא הצטרפה אליו לאחר מכן לנדודיו?

דוד הוצא אל מחוץ לחוק וככזה אורח חיו היה כשל נרדף. מנוסה וניידות מתמדת המחייבת גמישות זריזות ותנאי חיים קשים שלא התאימו לכל אדם ובמיוחד לא לבת מלך. מעניין לראות שבתקופת הנדודים והבריחה, במקביל לניתוק ממיכל מתחבר דוד לנשים אחרות (אביגיל ואחינועם), עימן הוא בא בקשרי נישואין. על רקע עובדה זו, נראה שהפרידה בין דוד למיכל אינה טמונה רק בנסיבות טכניות.

בסצנה זו לפועל 'שלח' עשויה להיות גם משמעות אירונית. בדברי מיכל לאביה: **הוא-אָמַר אֵלַי שְׁלַחְנִי לְמָה אֶמְיָתָהּ.** (17) ניתן לראות משמעות גלויה ומשמעות סמויה. במישור הגלוי, מיכל אומרת משפט זה בתרצה את התנהגותה לפני אביה וכדי להגן על עצמה מתגובת אביה הזועם על המלטות אויבו דוד. אולם בשורש 'שלח' משתמש המקרא גם לציון פעולה של גרושין (דברים כ"ב 13 – 19, דברים כ"ד 1 – 4, ירמיהו ג' 1). מיכל שילחה את דוד והיצילה אותו מהסכנה, אולם דבריה באופן לא מודע מבטאים את שילוחי דוד מנישואיו. מיכל הקריבה את כל מה שהיה לה כדי למלט את דוד והוא, נמלט משאול ואולי גם... ממיכל...

ביבליוגרפיה

בר-אפרת ש. , **שמואל א'**, **שמואל ב'** מקרא לישראל-פרוש מדעי למקרא, ירושלים, 1996

וייס מ. , "מלאכת הסיפור במקרא" מולד 169 – 170, תשכ"ג (1962).

Fokkelman J. P. ; **Narrative Art and poetry in the Books of Samuel**; vol 1 – 4, Assen;1981-1993